

משבר אוקראינה: מאמץ נוסף של הנשיא פוטין לשנות את הסדר הקיים מול נחישות המערב לשמרו

אלדד שביט ושמעון שטיין | 10 בפברואר, 2022 | גיליון 1554

האפשרות לפלישה רוסית לאוקראינה והידרדרות למלחמה בעקבותיה עומדת במוקד סדר היום הבינלאומי. לא ברור אם פניה של רוסיה למהלך צבאי או האם היא מעוניינת למנוף את בניין הכוח כדי להכריח את המערב לקבל את דרישותיה. גם אם לא יתלקח עימות צבאי, מדובר במשבר "אידיאולוגי" קשה לגישור. הממשל האמריקאי ובעלות בריתו בנאט"ו מקדמים מדיניות שעיקריה הם חיפוש פתרונות דיפלומטיים, כולל תוך אזהרות בסנקציות שיוטלו על רוסיה, ובמקביל העברת סיוע צבאי לאוקראינה, ללא כוונה להתערב בפועל, וכן היערכות כדי להגן על המדינות הבלטיות. נראה כי הממשל הפנים את לקחי הנסיגה מאפגניסטן והוא מקפיד על תהליך קבלת החלטות מסודר ובעיקר על תאום מלא עם חברות נאט"ו. על ישראל, המהלכת בין הטיפות, לגבש לאלתר מדיניות אשר לדילמה בין שמירת היחסים הטובים עם רוסיה לבין התחשבות באינטרסים האמריקאיים ועליה להימנע מעמדה שתעמוד בסתירה למדיניות האמריקאית, בוודאי אם המשבר יסלים. עמידה נחושה של ארצות הברית והמערב מול איומי רוסיה ועל אחת כמה וכמה הצלחתם אם יתפתח עימות, הן אינטרס ברור של ישראל.

האפשרות לפלישה רוסית לאוקראינה והידרדרות למלחמה ממשיכה לעמוד במוקד סדר היום של הזירה הבינלאומית. למרות ריכוז הכוחות המתעצם בגבול רוסיה עם אוקראינה והתרעות חוזרות ונשנות מצד בכירי הממשל האמריקאי על אודות פלישה קרובה, גם עתה לא ברור במערב האם פניו של נשיא רוסיה ולדימיר פוטין למהלך צבאי, או שמא הוא מעוניין להשתמש בבניין הכוח הצבאי כמנוף להכריח את המערב לקבל את דרישותיו ובראשן לעצור את התפשטות נאט"ו מזרח והתחייבות כי אוקראינה לא תצורף לברית. בכל מקרה, רוב ההערכות לגבי המועד המועדף לפתיחת המערכה, אם אכן תתקבל החלטה, מצביעות על לא לפני 20 בפברואר - מועד סיום אולימפיאדת החורף בסין.

לארצות הברית וליתר מדינות נאט"ו ברור כי איום ואפילו פלישה בפועל אינם המטרה של נשיא רוסיה אלא האמצעי להשיג את מטרותיו האסטרטגיות. אלה, כמו גם במשברים שיזמה רוסיה בעבר, משקפות את תפיסתו של פוטין כי עליו מוטלת המשימה להחזיר עטרה ליושנה ולשקם את מעמדה של רוסיה כמעצמה, אשר אבד לה עם קריסת ברית המועצות. לכך מתווספת

ההבנה של פוטין כי ארצות הברית יחד עם נאט"ו ניצלו את חולשתה של רוסיה בשנות התשעים כדי להתרחב מזרחה על חשבון האינטרסים של רוסיה, תוך הצבת איום הולך וגובר על ביטחונה.

עד כה נראה היה כי בראייתו של פוטין, הממשל האמריקאי ראה ברוסיה גורם מטריד שההתייחסות אליו אינה מחייבת למקמו בראש סדר העדיפות ולכן גם אין הכרח לקחת בחשבון את דרישותיו, בוודאי לא באופן שארצות הברית מתנהלת מול מה שמוגדר מבחינתה כאיום מספר אחת - סין. פוטין מעוניין לשנות משוואה זו. השאלה היא, האם אכן יצליח בכך והאם לא טיפס על עץ גבוה, שממנו יתקשה לרדת. גם אם לא רצה בכך מלכתחילה, אפשר שיעריך כי אין לו ברירה אלא לקדם מהלך צבאי, בעיקר מחשש שהימנעות ממנו תפגין חולשה ותגרוור אחריה הגברת לחצים על רוסיה.

הממשל האמריקאי ובעלות בריתו מצידם ממשיכים לנהל מדיניות בעלת שני מאמצים עיקריים. המשך הניסיונות לקדם פתרונות דיפלומטיים למשבר עם רוסיה (בין היתר במהלך ביקור נשיא צרפת עמנואל מקרון במוסקבה וסביר כי גם בביקורו הצפוי ברוסיה של קנצלר גרמניה, אולף שולץ) ואזהרות בדבר צעדי הענישה שינקטו נגדה, בד בבד עם המשך ההיערכות הצבאית במזרח אירופה. הממשל הודיע כי כ-8,000 חיילים אמריקאים הועמדו בכוננות לקראת האפשרות שיישלחו בהתראה קצרה למזרח אירופה כדי להצטרף ל"כוח התגובה" המיוחד של נאט"ו והנשיא ביידן אישר לשלוח עוד כ-3,000 חיילים למזרח אירופה.

במקביל, ארצות הברית ומדינות נוספות משגרות לאוקראינה אמל"ח, בין השאר טילים נגד טנקים ונגד מטוסים. הנשיא ביידן מקיים התייעצות שוטפות עם מנהיגי אירופה ובימים האחרונים אף אירח את קנצלר גרמניה בבית הלבן. לפי שעה, התרחיש הסביר הוא כי אם תפתח רוסיה במערכה צבאית נגד אוקראינה, התגובה העיקרית של המערב תהייה הרחבה משמעותית של הסנקציות הכלכליות נגדה. בין היתר, הנשיא ביידן שב ואיים כי במקרה כזה עסקת הגז Nord Stream 2 בין רוסיה לגרמניה לא תצא לפועל. בה בעת יימשך הסיוע הצבאי לאוקראינה, אך ללא מעורבות צבאית בפועל (אוקראינה אינה חברה בנאט"ו) ותורחב ההיערכות הצבאית של נאט"ו כדי להגן על המדינות הבלטיות החברות בברית.

מבחינת הנשיא ביידן, המשבר מהווה מבחן ממשי למנהיגותו. יתר על כן, נראה כי הממשל רואה בהתמודדות עימו הזדמנות לשפר את מעמדו לנוכח הביקורת החריפה שספג במהלך הנסיגה מאפגניסטן. ברור לממשל כי לאופן ניהול המשבר מול רוסיה תהיינה גם השלכות לגבי התחרות הנמשכת מול סין ועל עיצוב הסדר העולמי בשנים הקרובות. ואכן, בניגוד לדימוי של נשיא חלש שהוצמד לביידן ויתכן שבשונה מהציפיות של פוטין, העמידה מול דרישות רוסיה מאופיינת עד כה בנחישות, תוך דבקות בכוננת ברית נאט"ו לא לשנות את ההיערכות הצבאית במזרח אירופה ולהגן על המדינות החברות, כולל תוך נקיטת צעדים מעשיים בשטח, אם יהיה בכך צורך.

ואכן, נראה כי עד עתה הממשל הפנים את לקחי התנהלותו במהלך הנסיגה מאפגניסטן והוא מקפיד על תהליך קבלת החלטות מסודר מול המשבר עם רוסיה, ובעיקר על תאום מלא עם בעלות בריתו בנאט"ו, תוך מאמץ למנוע מפוטין להשיג את מטרותיו ולתקוע טריז בין אירופה לארצות הברית. בהקשר זה, הנשיא ביידן חותר להפגין כי אין פערים בינו לבין קנצלר גרמניה. ואולם גרמניה היא מקרה מיוחד ולעיתים נראה כי אינה מיישרת קו עם המסרים המגיעים מוושינגטון ומיתר בעלות הברית האירופיות. זאת במסגרת "הדרך המיוחדת" של ניהול יחסיה עם רוסיה - תוצאה של היסטוריה מורכבת וקרבה גיאוגרפית. ובשל מה שמצטייר כגישה זהירה ומהוססת של הקנצלר, המסרב לפי שעה לומר אמירה ברורה ביחס לגורל פרויקט נורד סטרים 2 אם רוסיה תפלוש לאוקראינה וגם נמנע מלשגר נשק הגנתי לאוקראינה ובכך הוא מחזק את הדימוי של גרמניה כחורגת מהקונצנזוס המערבי.

אף על פי כן, נוצר רושם כי המשבר מפיח רוח חיים בברית נאט"ו, שספגה ביקורת בתקופת הנשיא טראמפ, וממחיש שוב למדינות אירופה כי עליהן לא רק למצוא דרכים להקטין את התלות שלהן באנרגיה מרוסיה אלא גם לנקוט צעדים משמעותיים יותר לחזק את היכולות הצבאיות שלהן. הנשיא ביידן, אכן פועל למצוא אלטרנטיבה לסוגיית האנרגיה, בין היתר מול קטאר, שהוכרזה במהלך ביקור שערך לאחרונה השייח' תמים בן חמד ח'ליפה א-ת'אני בווישינגטון כ"בעלת ברית חשובה (Major Non-Nato ally) שאינה חברה בנאט"ו".

מוקדם עדין להעריך את מלוא המשמעויות הגלובליות של המשבר באוקראינה ובעיקר אם יתפתח עימות צבאי. גם במזרח התיכון עוקבים אחר ההתנהלות של ארצות הברית, בניסיון להבין האם המדיניות של הנשיא ביידן משקפת חולשה או נכונות להתעמת עם הנשיא פוטין, ועד כמה הרושם שיווצר ישפיע על התנהלות יריבותיה של ארצות הברית באזור, כשברקע גם הסיכול הממוקד של ראש דאע"ש בסוריה. גם אם הנטייה באזור כיום היא להציג את הממשל כחלש מול יריבים, הרי שעד כה נראה כי מול אתגר בעל משמעות אסטרטגית עבור ארצות הברית, הממשל משדר נחישות לא להיכנע ללחצים ומניפולציות שמפעילה רוסיה.

מבחינת ישראל, חשוב לשוב ולהדגיש כי המשבר בין המערב לרוסיה מחייב את הממשלה לגבש לאלתר מדיניות לגבי הדילמה - שעמדה בפני ישראל גם כאשר נדרשה לגבש עמדה לאחר הפלישה הרוסית לקרים ב-2014 - בין הרצון לשמור על היחסים הטובים עם רוסיה לבין הצורך לקחת בחשבון את האינטרסים האמריקאים. מובן עניינה של ישראל להלך בין הטיפות וכך להימנע ככל שניתן מלנקוט עמדה אשר למשבר במזרח אירופה ובוודאי לבחור צד. עם זאת, גם כך, ובוודאי אם יפרוץ עימות צבאי ותתקבלנה החלטות להחרף במידה ניכרת את הסנקציות הדיפלומטיות והכלכליות המוטלות על רוסיה, אסור שמדיניותה של ממשלת ישראל תעמוד בסתירה למדיניות הממשל האמריקאי. עמידה נחושה של ארצות הברית והמערב מול האיומים של רוסיה ובוודאי הצלחתם בעימות צבאי, אם יתפתח, הוא אינטרס ברור של ישראל.

בשורה התחתונה, המשבר בין המערב לבין רוסיה לא ניתן לפתרון וסביר כי הלחצים שמפעילה רוסיה ימשכו, גם אם לא יפרוץ עימות צבאי. מדובר במשבר "אידיאולוגי", רווי מתחים בין

עקרונות המנחים את מדינות המערב (דוגמת שלמות טריטוריאלית, ריבונות, כיבוד הסכמים) ומנגד, חתירתה של רוסיה לשימור והרחבת אזורי השפעה (גם במחיר של הסלמה צבאית). לכן סביר כי מאמצי המערב להתמודד עם המשבר יתמקדו בניהולו תוך ניסיון למנוע התלקחות בלתי מבוקרת. וזאת, מבלי לוותר על עקרונותיו. למערב קיים עדיין כר פעולה נרחב שמאפשר לו לבוא לקראת רוסיה בהיבטים הביטחוניים, מבלי לפגוע בביטחון חברות נאט"ו. האם פוטין יסתפק בכך? אין לדעת, בשלב זה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט